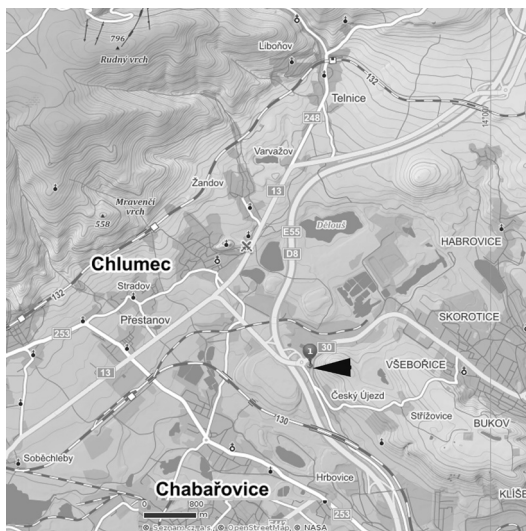

Aleš Káčerik – Petr Vágner

Český Újezd u Ústí nad Labem. Sídliště doby hradištní na Chlumecké stezce s ojedinělým nálezem hrobu mezka či muly z bitvy u Chlumce roku 1813

1. Geograficko-sídelní kontext

Lokalita se nachází přibližně 2–2,5 km vzdušnou čarou od úpatí Krušných hor v nadmořské výšce mezi 197–205 m. n. m., východně od tělesa dálnice D8 (Obr. 1). Ta nyní prochází přibližně v poledníkovém směru a de facto kopíruje jednu z větví komplexu historických dálkových obchodních tras tzv. Chlumecké stezky (Rypka 2015, 14–19). Směrem severním, západním i jižním je katastr obce negativně poznamenán důlní povrchovou i hlubinnou hnědouhelnou těžební činností. Původní terénní konfiguraci je možné pozorovat pouze v intravilánu obce Českého Újezdu a také v přilehlé obci východně (Střížovice). Zkoumaná poloha s ppč. 138/1 figuruje na císařských otiscích map stabilního katastru jako obdělávané pole s traťovým názvem „In der Ziegelscheuer/Ziegelhütte“ (*doslova stodola s cihlami/cihelna*); (www.geoportal.cz). Je situována na mírném svahu se sklonem $< 2^\circ$, orientovaném k východu, k vodoteči Podhořského potoka. Bezprostředně východně od lokality se tyčí dominanta vrchu Nedvězí (283,4 m. n. m.).¹ Opačným směrem přes

Obr. 1: Poloha výzkumu v širším geografickém prostoru podhůří Krušných hor nedaleko Nakléřovského průsmyku ve výřezu mapy (zdroj: www.mapy.cz)

¹ Na vojenské topografické mapě Generálního štábu Československé lidové armády z roku 1952 (1: 10 000) alternativně jako *Medvězí*, se starším toponymem na mapách III. vojenského mapování – Františko-Josefské jako *Bärenhecke* (www.geoportal.cz).

dálniční těleso je patrná mírná vyvýšenina (poloha Na výsypce s kótou 226,1 m n. m.), velmi pravděpodobně z větší části uměle nasypaná a dorovnaná tzv. hlušinou z okolních povrchových hnědouhelných dolů. V současné době se lokalita nachází v nepatrném terénním zářezu či průsmyku, obemknutá z obou stran zmíněnými přírodními/umělými krajinnými prvky. Poloha pro osídlení byla příhodná díky blízkosti zdroje pitné vody, protože cca 50–100 m od středu lokality směrem východním protéká vodoteč (Podhořský potok, tok IV. řádu).

2. Stručné dějiny archeologického bádání lokality a přilehlého okolí

Katastr Českého Újezdu (v německém původním znění jako Böhmisch Neudörfel) je vzhledem k nadmořské výšce a jeho sídelního kontextu součástí starého sídelního území. Prehistorické osídlení lze doložit již obdobím staršího až středního neolitu (starší stupeň kultury s lineární keramikou a kultura s keramikou vypíchanou), starší dobu bronzovou (kultura únětická) a také dlouhým časovým úsekem od doby popelnicových polí (kultura lužická – BrD-HaA) až po dobu římskou. Provedená archivní rešerše starších výzkumů v rámci k. ú. Českého Újezdu poskytla údaje k několika sídelním polohám: „Unterer Eisenberg“, bývalý povrchový důl Petri a trať u sv. Vavřince (výběrově *Anonymus 1946, Koutecký 1973, Venc 1960, Venc 1963*).

Vzhledem k relativní chronologii námi zkoumané plochy se blíže zmíníme o poloze u sv. Vavřince, situované 0,5 km J až JV odtud. V roce 2004 byla předmětem záchranného archeologického výzkumu, který předcházel výstavbě dálnice D8 (úsek Trmice – státní hranice). Analýza keramického materiálu spolehlivě prokázala osídlení ze závěru raného středověku (mlado/pozdně hradištní období s dobou trvání nejvýše do 1. pol. 13. století – RS4-RS/VS); (*Lissek 2010, 489–490*). K Českému Újezdu přilehlé katastry obcí (většinou již zaniklých v důsledku povrchové hnědouhelné těžby) rozšiřují pramennou bázi o další velmi četné movité archeologické nálezy (Hrbovice-Herbitz, Chabařovice-Karbitz, Předlice-Prödlitz/Predlitz, Všebořice-Schöbritz a Chlumec u Chabařovic-Kulm); (www.soalito-merice.cz).

Posledně zmíněný katastr obce Chlumec je znám ze dvou poloh, s převahou ze starších nálezů bez bližších nálezových okolností. Z polohy Cihelna byl kolem roku 1911/1912 získán do sbírky nález bronzového kruhu z hrobového kontextu datovaný do LTb (*Budinský 2009, 16*). Další je výšinná sídelní poloha, trať Horka, ta je bohatě zastoupena nejen spektrem nálezů z raného středověku středo/mlado/pozdně hradištní, ale i ojedinělými nálezy keramiky mladšího stupně kultury s lineární keramikou (*Sakař 1958*), částí kamenného sekeromlatu kultury s keramikou šňůrovou (*Budinský 2009, 17*) a mimo jiné i zlomky keramiky doby bronzové až pozdního halštatu (BD2-3 – LTA), vše získané ke konci 19. století (*Budinský 2009, 16*).

V tomto kontextu se nemůžeme nezmínit také o současných „dějinných peripetích“ nalezíště, které v posledních asi 5 letech prošlo poměrně zajímavým vývojem. Někdy v roce 2012–2013 byla společností ARCHAIA o. s. požádána o vypracování archivní rešerše pro území, které se mělo stát předmětem výstavby. V roce 2014 (květen) bylo investorem objednáno provedení tzv. zjišťovacího archeologického výzkumu, který provedla tehdy nezisková společnost ARCHAIA o. p. s. Dle mechanizací provedených rýh v zájmovém území a dle znění nálezové zprávy bylo závěrem konstatováno negativní zjištění z hlediska prevalence movitých archeologických nálezů s tím, že

předmětné území vzhledem k povaze archeologického výzkumu nadále zůstává tzv. územím s archeologickými nálezy ve smyslu ust. § 22 zák. č. 20/1987 Sb. Zřejmě v důsledku informačního šumu došlo na straně investora k částečnému nedorozumění a nepochopení zjištěného faktu, protože investor vyhodnotil výsledek nálezové zprávy tak, že již není povinen oznamovat zahájení zemních prací, protože již tak v tomto smyslu učinil dopisem ze dne 4. 9. 2011 (*Kalinová 2012*). Pravděpodobně z tohoto důvodu byly zemní skrývkové práce na budoucí stavbě zahájeny bez přítomnosti archeologa. Se štěstím se nakonec ukázalo, že skrývkové práce pomocí těžké mechanizace zasáhly do terénu v místech již nedávno postižených návozem recentního materiálu, který zde byl zplanýrován v širším okolí staveniště. Skrývka nepostihla destruktivním způsobem parcie terénu, jehož konfigurace s mírným svahem k blízké vodoteči skýtala vyšší pravděpodobnost výskytu pozitivních nálezových situací.

3. Metodika archeologického výzkumu

Před zahájením plošné skrývky ornice a podorničí na části již skryté plochy byla zvolena jedna z metod nedestruktivního archeologického průzkumu pomocí detektoru kovů. Na místě jsme vytipovali prostory, které bylo nutné zevrubně prohledat. Povrchovou rekognoskací terénu a díky detektorovému průzkumu jsme ze země vyzvedli cca 20 předmětů, mezi nimiž jsme kromě kovaných hřebů, skob apod. objevili také vystřelené olověné projektily z křesadlových zbraní (mušket). Dle názoru osloveného odborníka se jednalo o střely, které s největší pravděpodobností měly přímou souvislost s bitvou u Chlumce (přelom srpna/počátku září roku 1813).

Mimo jiné, před vlastními stavebními pracemi, se nám podařilo také zastihnout část plochy, která nebyla dosud skryta na úroveň rozhraní nadloží a podloží. Za tímto účelem jsme objednali těžkou mechanizaci (menší buldozer), s pomocí níž jsme nechali provést cca 20 příčných i podélných rýh v prostoru již ornice zbaveném, abychom si jednak ověřili, že nadložní ornice s podorničím byla zde důsledně skryta, jednak jsme strojní mechanizaci využili ke skrývce pruhu plochy dosud neskryté. Během vlastního plošného odkryvu byly všechny archeologické situace doplňkově prozkoumány pomocí detektoru kovů s de facto negativním výsledkem. Výplně zahloubených archeologických objektů byly v úplnosti vypreparovány po přirozených stratigrafických jednotkách a rovněž zdokumentovány pomocí formalizovaného deskriptivního systému, standardně používaného při terénním archeologickém výzkumu. Systematicky a s cílem rovnoměrně pokrýt různé typy archeologických objektů byly z jejich výplní odebrány environmentální vzorky ve standardním objemu na proplavení s cílem získat archeobotanický materiál (*Jiráň 2016*, příloha 1).

4. Kritika archeologických pramenů

Během skrývkových a exkavačních prací bylo stále více zřejmé, že na lokalitě došlo někdy v minulosti k postdepozicičním transformacím, které měly za následek redukci stop nejružnějších druhů lidských aktivit (k pojmu transformace především *Neustupný 2007*, 46–64). Patrně vlivem přírodních procesů (lokalita na mírném sklonu svahu k vodoteči) byly oderodovány veškeré reliktory pravěkých až raně středověkých kulturních vrstev či souvrství (souhrnně *Erné 2008*). Nelze však vyloučit ani intencionální zásahy (datované spíše do doby nedávné), během nichž mohla být mechanizací (např. zemědělskou kulti-

Nejstarší komponentu představuje obytná komponenta datovaná rámcově do rozmezí doby popelnicových polí až doby halštatské. Početně nejvíce zastoupená je komponenta závěru starohradištního až středohradištního období (RS2-RS3). Třetí komponenta sídelního areálu je zařaditelná s určitou mírou pravděpodobnosti rámcově jen do doby hradištní, což je dáno absencí zdobených a tvarově diagnostických keramických nálezu pocházejících z objektů definovaných jako výrobní. Poslední komponentu zastupuje jak izolovaný objekt funerální aktivity, tak i kovové movité archeologické nálezy získané pomocí povrchového detektorového průzkumu datované do průběhu novověku (NO2).

Dle rozměrů jednotlivých jam a dalších detailů tehdejší sídlištní zástavby se jednalo o pozůstatky výrobních objektů – jakýchsi dílen (podlouhlé jámy s poměrně početnými tzv. tyčovými jamkami ve stěnách a dně zahloubení). Dále byly zachyceny reliкty po pyrotechnologických výrobních zařízeních – podlouhlá zahloubení s kamennými závaly a uhlíky prosycenými vrstvami (pece?) či mělkých jam s nálezy kovaných artefaktů (např. čepel nože), které by mohly být dokladem nějakého přístřešku typu „kovářská dílna“ (kovářské zpracování železa jako doklad specializované řemeslnické výroby?). Výjimkou nebyla ani zásobní jáma na obilí, v jejíž výplni jsme našli větší část keramické nádoby – hrnce zdobeného tzv. hřebenovou vlnicí (Obr. 4).

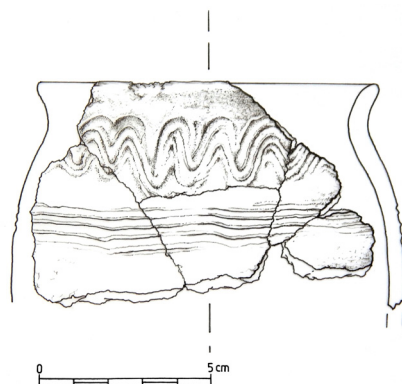
Jistým překvapením se stal nález větší jámy, jejíž dno se zahlubovalo poměrně mělce pod úroveň provedené skřívky nadloží ($\pm 20\text{--}30\text{ cm}$). Po začištění povrchu výplně této jámy bylo zřejmé, že se jednalo o hrob zvířete, které zde bylo pohřbeno v anatomické poloze na levém boku (Obr. 5). Při preparaci skeletu a následném vyzvedávání kosterních ostatků se v místě hrudního koše mezi žebry podařilo nalézt olověnou kuli (ráže 17 mm). Ta se stala pro pohřbené zvíře (určeném zprvu jako osel) fatální, protože měla za následek jeho exitus. Olověný projektil byl zcela identického rázu jako nálezy získané detektorem kovů. Osteologickou analýzou skeletu bylo nakonec konstatováno, že se nejedná o osla, nýbrž o křížence osla a koně – mezka či mulu, který/á se dožil/a věku kolem 9 let (Holub 2016, 5).

4. Syntéza poznatků a jejich interpretace

Ačkoli Český Újezd leží téměř při úpatí hřebene Krušných hor, je bezesporu dle archeologických nálezů datovaných do poměrně širokého spektra pravěkých kultur integrální součástí periférie starého sídelního území. V této souvislosti lze označit souvislé pásmo osídlení od Chlumce až po Hrbovice a Předlice (takřka až k soutoku Ždírnického potoka s řekou Bílinou) jako jeden sídelní mikroregion s hlavní komunikační osou údolí Ždírnického potoka (více k problematice Vágner 2014, Vágner 2015a–b).

4. 1. Doba hradištní

Výsledkem analýzy techniky provedení výzdoby na keramice ze souboru získaného záchranným archeologickým výzkumem na k. ú. Českého Újezdu je závěr, že zde máme kromě typické hřebenové výzdoby keramiky s vícenásobnou vlnicí (pravděpodobně průběžný výzdobný prvek – Obr. 4) přítomnu i výzdobu pomocí jednoduchých vodorovných rýh a oblých vlnic (archaický výzdobný prvek – Obr. 3). Dle makroskopické analýzy keramického materiálu je v keramickém těstě zastoupena vyšší příměs slídy a také pro-

Obr. 3: Kresebná rekonstrukce hrncovité misky s výzdobou jednoduché oblé vlnice a jednoduchých vodorovných rýh na podhrdlí nádoby (2. pol. 8. století; kresba L. Marks)

filace okrajů ústí nádob naznačuje základní chronologické zařazení souboru keramiky do 2. pol. 8. stol., případně do 1. pol. 9. stol.² V tomto smyslu lze tento časový horizont synchronizovat s dobou existence 1. stavební fáze raně středověkého hradiště v Zabrušanech, vzdáleného cca 15 km od Českého Újezdu (*Kuna a kol. 2015, 440; Rusó 1991, 65; Rusó 1994, 74*). Pro úplnost nutno ovšem dodat, že keramika tzv. zabrušanského typu nebyla v souboru z Českého Újezdu s jistotou prokázána. Problematika prostorového vztahu obou výše zmíněných lokalit je naznačena v rámci diskuze na závěr příspěvku.

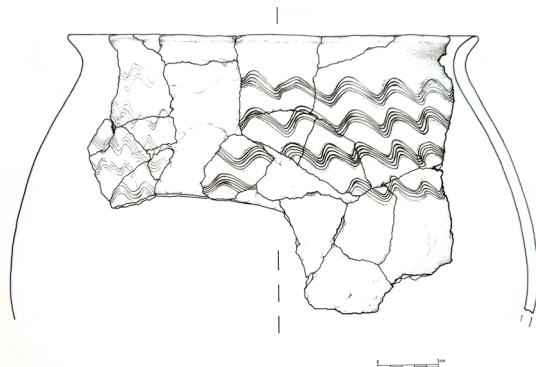
4. 2. Bitva u Chlumce 1813 – krátký exkurz

V širším povědomí veřejnosti je známo, že se v tomto prostoru utkala spojenecká vojska s vojskem císaře Napoleona I. (poslední souhrn např. *Houfek 2013, 2–12*). V závěru napoleonských válek se v srpnu 1813 pod Krušnými horami odehrála největší bitva tohoto konfliktu v Čechách – bitva u Chlumce (Kulm), kde proti zesílenému francouzskému I. sboru stály jednotky ruské, rakouské a v závěru i pruské. V první den bitvy, tj. 29. 8. 1813, Českým Újezdem či jeho bezprostředním okolím pravděpodobně pouze prošly některé francouzské jednotky. Ves ležela na francouzském krajním levém křídle, kde byl klid. Intenzivní boje tohoto dne se odehrávaly blíže úpatí Krušných hor. 30. srpna 1813 byla v ranních hodinách nedaleko Českého Újezdu postavena francouzská divize Dunesme s několika děly, na jejíž levé křídlo vedla útok rakouská divize Colloredo (k bitvě více např. *Nafziger 1994*).

Francouzská linie se táhla až k Střížovickému vrchu. Právě do tohoto prostoru byl veden spojenecký útok. Rakouské divize Bianchi a Colloredo před tím prošly od Teplic přes Chabařovice a měly obchvátit francouzské levé křídlo. Útok vedla divize Colloredo. Pod tímto tlakem se francouzská linie stáhla blíže k Chlumci. Český Újezd byl Rakušany obsazen a ti zde umístili děla, která ostřelovala Francouze. Boj v okolí Českého Újezdu nebyl nijak dlouhý ani zvláště intenzivní, ale je důležitou součástí obklíčování francouz-

² Autoři děkují PhDr. A. Rusó za laskavé posouzení chronologické sekvence keramiky hradištní tradice.

ského sboru (*Nafziger 1994, 225–229*). Po bitvě se v okolí rozložily spojenecké jednotky, které v prostoru pod Krušnými horami tábořily a různě se přesouvaly až do října 1813.

Obr. 4: Kresebná rekonstrukce rozměrnější hrncovité nádoby s vícenásobnou vlnicí provedenou technikou rytí pomocí kostěného hřebene (přelom 8./9. století; kresba L. Marks)

Ačkoliv mrtvých koní muselo být na bojišti u Chlumce velké množství, doposud nebyl žádný hrob objeven, respektive zkoumán. Nedá se vyloučit, že v minulosti k podobnému nálezu došlo, ale nebyla mu věnována adekvátní pozornost. Stejně tak není z bojiště u Chlumce doložen jediný zkoumaný hrob vojáka. Ze zahraničí známe z více bojišť především pohřbené koně. Konkrétně s rokem 1813 souvisí např. nález na bojišti u Großgörschenu (bitva 2. května 1813) – kostra koně s olověnou kulí u zad (*Bachmann – Klamm – Stahl 2011, 50–51*). S nálezy mul (v souvislosti s napoleonskými válkami) se však ve střední Evropě setkáváme ojediněle. U Orsingen (Baden – Württemberg) byl objeven masový hrob (rýha 17 m dlouhá, 1–3 m široká a max. 1 m hluboká) zvířat (36 jedinců), z nichž pravděpodobně část ostatků patřila mulám. Také zde mezi skelety ležela olověná kule. Nález patrně souvisí s událostmi z let 1799–1800 (*Brock – Homann 2011, 80*).

Vzhledem k místu nálezu a známému průběhu bitvy u Chlumce lze předpokládat, že zvíře nalezené u Českého Újezdu patřilo armádě francouzské nebo rakouské. Obě armády muly/mezky používaly. Francouzská armáda zařadila muly do batalionů trénu (train des equipages) roku 1809 po velkých ztrátách koní v kampani na Pyrenejském poloostrově. Protože se zde tato zvířata osvědčila, postupně všechny bataliony ve Španělsku dostaly muly (*Bielecki 2004, 138*). Je pravděpodobné, že při formování nové armády (po ztrátách v Rusku 1812) roku 1813 se část těchto jednotek, včetně mul, dostala i do střední Evropy.

Rakouská armáda přidělila roku 1805 pěším i jízdním plukům soumary (Packpferde – nerozlišují mulu či mezka), kteří měli nést táborové vybavení (*Uhliř – Tupý – Sáček 2005, 525*). Komu zvíře patřilo, není možné určit. Kromě vstřelené kule nebyl nalezen žádný artefakt, který by to umožňoval. Koně a muly byli při zakopávání obvykle kompletně odstrojeni a často jim byly odtrženy i podkovy, jako v našem případě. To, že skelet nenese stopy po porcování, svědčí o tom, že armády, které v létě 1813 tábořily po bitvě v prostoru bojiště, neměly velkou nouzi o potraviny. V létě bylo jistě prioritou mrtvá zvířata co nejrychleji zakopat, aby se nešířily epidemie.

5. Diskuze

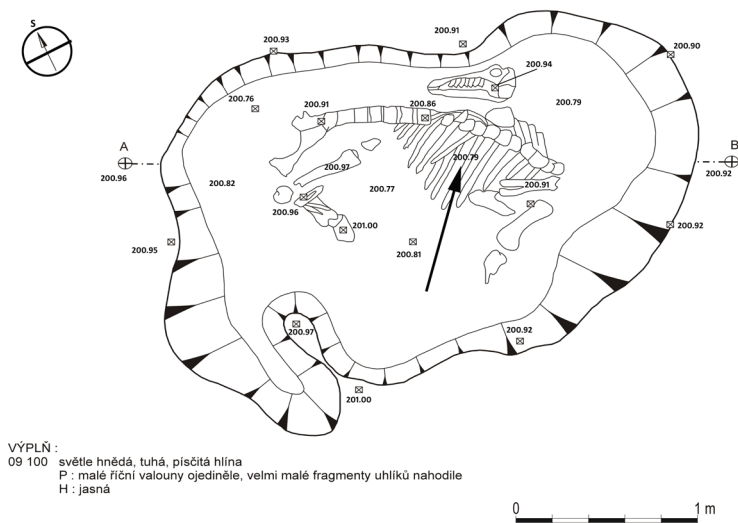
Chlumec a především trať *Horka* je zmiňován v odborné archeologické literatuře jakožto výchozí bod na zemské stezce přes pomezí hvozdu Krušných hor směrem do Sas-ka (Míšeňska). Této poloze je písemnými prameny připisována funkce celnice s dobou trvání od konce 10. stol., případně od pol. 11. století do 1. pol. 13. stol. (Rusó 1988, 6–7; Cvrková – Zápotocký 1994, 208). A. Rusó provedla rozsáhlou statistickou analýzu keramiky pocházející z povrchových sběrů z polohy *Horka* a ze starších archeologických výzkumů na hradišti v Zabrušanech u Duchcova. Ve své studii uvádí, že keramika tzv. zabrušanského typu se na základě dosavadního stavu výzkumu *Horky* zde nevyskytuje, ale zároveň připouští fakt, že nelze prokazatelně vyloučit její objevení někdy v budoucnosti. Svoji argumentaci opírá o analýzu, podle níž z celkového souboru fragmentů keramiky bylo identifikováno 3,4 % keramických zlomků starší výrobní tradice: starohradištní s převahou keramiky středohradištní (Rusó 1988, 16; Rusó 1994, 72). Autorka své závěry precizuje o několik málo let později v dalších studiích o slovanském hradišti v Zabrušanech. A. Rusó se přiklání k názoru, že těžiště osídlení v Chlumci spadá spíše do mladší až pozdní doby hradištní a že absence výskytu keramiky tzv. zabrušanského typu na rozdíl od hradiště ve Vlastislavi na Litoměřicku,³ kde se vyskytuje v hojné míře, mohla mít své příčiny v odlišném charakteru produkčních a distribučních okruhů (Rusó 1991, 62; Rusó 1994, 72). V podobném smyslu se k této otázce vyjadřují M. Cvrková a M. Zápotocký, když poukazují na odlišný ráz hmotné kultury mezi subregionem duchcovsko-bílinským a ústeckým ještě ve střední době hradištní a vyvozují celkem jednoznačný a argumenty podložený závěr, že výšinná poloha typu hradiště *Horka* u Chlumce neplnila úlohu hradišského centra východního Bílina (Cvrková – Zápotocký 1994, 205–208).

6. Závěrečné zhodnocení

Shrňme-li, výskyt raně středověkých archeologických nálezů z Ústecka je řazen do průběhu celé doby hradištní s výjimkou nejstaršího časné slovanského období,⁴ které není v tomto subregionu dosud archeologicky doloženo (Zápotocký 1978, 284; Cvrková 1995, 12). Odlišná pramenná báze k nejstarším dokladům prvních slovanských vln osídlení je oproti Ústecku lépe známa ze sousedního subregionu Teplicka, kde evidujeme lokality v údolí Lomského potoka ústícího do řeky Bíliny: Bílina, Břežanky, Hrdlovka, Jenišův Újezd a Liptice (Kuna – Profantová 2005, 73–89). Z autopsie jednoho z autorů tohoto příspěvku, přímo ze zjišťovacího archeologického výzkumu z Hostomic u Bíliny (poloha Ptačí údolí), provedeného v roce 2010 pod vedením A. Rusó, lze doplnit a rozšířit naše poznání staršího chronologického rámce slovanského osídlení Teplicka. Dle ústní informace vedoucí výzkumu lze předběžně hovořit o relativně starším horizontu získaného souboru hradištní keramiky, která vykazuje archaické prvky typické pro starší hradištní výrobní produkci.⁵

³ Hradiště je datováno do intervalu od pol. 9. stol. s těžištěm osídlení od 1. pol. 10. stol. až po počátek 11. stol. (Kuna a kol. 2015, 427–429).

⁴ Nelze než souhlasit, že tento pojem je etnicky „zatížený“, v principu chybný a v důsledku zavádějící, a proto je vhodnější užívat buď termín raný středověk (RS1), anebo kultura pražského typu (Kuna et al. 2013, 131).

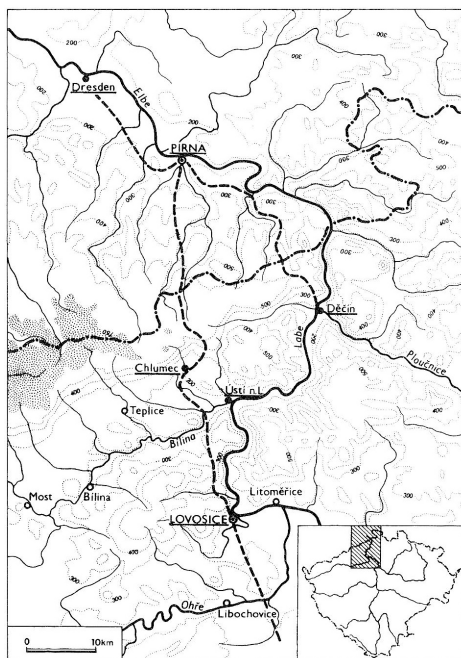
Obr. 5: Kresbná dokumentace hrobové jámy s téměř kompletně dochovaným skeletem mezka/muly. Šipka na oblast hrudního koše značí místo nálezu olověného projektilu (kresba V. Káčeriková Kostovová)

V písemných pramenech je katastr Českého Újezdu poprvé zmiňován k roku 1186 (*Kožíšek 2014*, 3), ovšem hmotné doklady zjištěné plošným záchranným archeologickým výzkumem posouvají dějiny osídlení této vsi s jistotou o další tři století zpět do minulosti, do přelomu starší/střední doby hradištní (2. pol. 8. stol./1. pol. 9. stol.). Z analýzy prostorové struktury sídelního areálu vyplývá, že kromě komponenty s rezidenční funkcí (polozemnice/chaty) zde existovala i komponenta s výrobním areálem s pravděpodobnými pozůstatky po specializované řemeslnické výrobě (dílny/pece). Chronologicky a funkčně nejmladší komponenta je významná objevem ojedinělého solitérního objektu s pohřbem mezka/muly datovaného na časové ose díky nálezu smrtící olověné kule s přesností téměř na den, tedy ke dni 30. 8. roku 1813. Interpretace nálezové situace zvířecího hrobu byla tedy zásluhou příznivých nálezových okolností jednodušší. Předběžně provedeným srovnáním našeho nálezu s dosud jinými případy z našeho území lze říci, že se jedná o první archeologicky prozkoumaný hrob mezka/muly na našem území v souvislosti s bojištěm napoleonských válek. Jak již bylo výše uvedeno, tehdy byla tato zvířata využívána k transportu táborového vybavení zvláště u armád rakouských a francouzských. V kontextu funkčního využití těchto zvířat je jistě zajímavé dodat analogickou paralelu ze současnosti, kdy jsou mezci (muly) využíváni např. při cvičení 23. horské pěší brigády německého Bundeswehru (sídlící v Bad Reichenhall v Horním Bavorsku), protože dokáží bez větších nesnází transportovat těžká břemena zvláště v těžko dostupných horských podmínkách Alp (*Holub 2016*, 2).

⁵ Soubor nálezů nebyl dosud zpracován autorkou výzkumu. Za zprostředkovanou ústní informaci vdčíme A. Rusó.

Vrátíme-li se k tématu nadregionálního významu Chlumecké dálkové stezky, v jejímž výchozím bodě přes přechod hradby Krušných hor se zkoumaná lokalita na k. ú. Českého Újezdu nachází, lze dle dosavadního stavu bádání hovořit o jakémsi „organizačním bodě“ širšího zázemí Chlumce, možná s přesahem i do k. ú. Českého Újezdu. Tento „organizační bod“ byl uzlovým bodem na trase suchozemského dálkového transportu, důležitým nejen pro překládání nákladů (obchodovatelných artiklů/komodit/zboží), ale i např. pro přepřahání tažných zvířat či místem odpočinku před zdoláním náročného horského terénu (Salač 1996, 474–476). Prehistorická a historická obchodní dálková trasa přes hraniční hory česko-saského pomezí mohla plnit nezastupitelný význam v zimních měsících v době zamrznutí hlavní říční spojnice labskou průrvou (Obr. 6). Obchod se zbožím po delší časový úsek (především sůl z Posálí) bylo nutné vzhledem k trvalé poptávce udržovat i za takovýchto obtížných klimatických podmínek. Více problematiku dálkového obchodu se solí v pravěku až době laténské reflektují práce V. Salače (Salač 2006, 40–44). K nálezům mladšího zemědělského pravěku z trasy Chlumecké stezky, převážně z úseku na německém území, je k dispozici obsáhlá studie (Simon-Hauswald 1995, 9–98); z našeho území, z Nakléřovského průsmyku, byly první nálezy získané díky povrchovému detektorovému průzkumu zatím publikovány pouze zásluhou Z. Čižmáře (Čižmář 2008, 229–239).

Jediné, co autoři nemohli v současné době nabídnout čtenáři z hlediska uceleného poznání lokality na k. ú. Českého Újezdu, byly výsledky paleobotaniky (především archeobotanické analýzy rostlinných makrozbytků a antrakologické analýzy uhlíků).

Obr. 6: Suchozemské varianty tzv. Chlumecké stezky v česko-saském pohraničí včetně předpokládaných hlavních „organizačních bodů“ (volně převzato od Salač 1996, 482, Obr. 7)

Zpracování a vyhodnocení ekofaktů získaných proplavením je plánováno v průběhu roku 2017. Svým očekávaným výpovědním informačním potenciálem by mohlo komplementárně zastoupit poměrně nižší kvantitu dochovaných keramických i nekeramických artefaktů na lokalitě. Takto environmentálně koncipovaný archeologický výzkum by mohl zásadním způsobem rozšířit a prohloubit otázky nejen ekonomických strategií sídelního areálu (skladby pěstovaných kulturních plodin/planých rostlin), ale i otázky druhové skladby dřevin v okolí sídliště či míry impaktu člověka na okolní prostředí Českého Újezdu. V neposlední řadě by studium pramenů ekofaktové povahy mohlo také přispět k diskurzu o historickém dálkovém obchodu, např. k otázce „exportu“ obilí (včetně eventuálních příměsí plevelů), které bylo vypěstováno v české kotlině, bylo směněno jakožto protihodnota za jinou „importovanou“ komoditu (např. sůl) a dále pak bylo transportováno do severnějších oblastí regionu střední Evropy v období raného středověku.

Prameny

- Anonymus 1946: Český Újezdec. Záznam, č. j. 3281/46. Uloženo Archeologický ústav AV ČR, v. v. i. Praha; Digitální archiv.
- Holub, M. 2016: Závěrečná zpráva o analýze zvířecího osteologického materiálu (3 strany textu, 1 tabulka, 3 fotografie). Uloženo v archivu autora.
- Jiráň, L. 2016: Směrnice č.2/2016 k výzkumu ekofaktů v rámci archeologických výzkumů ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i. (6 stran textu, 8 tabulek).
- Koutecký, D. 1973: Český Újezd. Zpráva o archeologické akci, č. j. 279/73. Uloženo Archeologický ústav AV ČR, v. v. i. Praha; Digitální archiv.
- Kožíšek, J. 2014: Český Újezd (okr. Ústí nad Labem). Zjišťovací archeologický výzkum před stavební akcí: VGP Park Ústí nad Labem. Nálezová zpráva o provedení zjišťovacího archeologického výzkumu. ARCHAIA o. p. s., Praha (5 stran textu, 1 plán, 8 fotografií).
- Kalinová, M. 2012: Vyjádření k akci VGP Park Český Újezd. Muzeum města Ústí nad Labem (č. j. A/57/2012).
- Sakař, V. 1958: Chlumec. Zpráva, č. j. 2111/58. Uloženo Archeologický ústav AV ČR, v. v. i. Praha; Digitální archiv.
- Vágner, P. 2014: Neolit a eneolit Chabařovicka. Nepubl. seminární práce (9 stran textu, 21 obrazových příloh). Olomouc: Katedra historie FF Univerzity Palackého.
- Vágner, P. 2015a: Doba bronzová a halštatská na Chabařovicku. Nepubl. seminární práce (9 stran textu, 27 obrazových příloh). Olomouc: Katedra historie FF Univerzity Palackého.
- Vágner, P. 2015b: Doba laténská, římská a stěhování národů na Chabařovicku. Nepubl. seminární práce (9 stran textu, 23 obrazových příloh). Olomouc: Katedra historie FF Univerzity Palackého.
- Vencel, S. 1960: Zpráva o záchranném výzkumu v Českém Újezdě, okr. Ústí nad Labem v době od 12.-16. října 1959, č. j. 5528/60. Uloženo Archeologický ústav AV ČR, v. v. i. Praha; Digitální archiv.
- Vencel, S. 1963: Zpráva o ničení volutového sídliště v Českém Újezdě, č. j. 2673/63. Uloženo Archeologický ústav AV ČR, v. v. i. Praha; Digitální archiv.

Literatura

- Bachmann, G. H. – Klamm, M. – Stahl, A. 2011: Exkursion zu den Schlachtfeldern Lützen, Roßbach, Auerstedt und Großgörschen. Halle.
- Bielecki, R. 2004: Wielka Armia Napoleona. Warszawa.
- Brock, T. – Homann, A. 2011: Schlachtfeld-archäologie. Auf den Spuren des Krieges. Stuttgart.
- Cvrková, M. 1984: Archeologická sbírka Okresního vlastivědného muzea v Ústí nad Labem, sv. 11. Teplce, 21.

- Cvrková, M. – Zápotocký, M. 1994: Ústí nad Labem. K topografii jednoho z raně středověkých centrálních míst severozápadních Čech, *Archeologické rozhledy* 46/2, 205–243.
- Čižmář, M. 2008: Příspěvky k otázce spojnice mezi Čechami a Saskem v době železné. In: Černá, E. – Kuljavceva Hlavová, J. (eds.). *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003–2007. Sborník k životnímu jubileu Zdeňka Smrže*. Most, 229–239.
- Ernée, M. (ed.) 2008: *Pravěké kulturní souvrství jako archeologický pramen (Urgeschichtliche Kulturschicht als archäologische Quelle)*, *Památky archeologické-Supplementum* 20. Praha.
- Houfek, V. 2013: Napoleonské války na Ústecku. Příspěvky k ústecké vlastivědě, č. 7, 2–12.
- Cvrková, M. 1995: Od Keltů ke Slovanům. In: Kaiserová, K. – Kaiser, V. a kol. autorů, *Dějiny města Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem, 11–12.
- Kuna, M. – Hajnalová, M. – Kovačiková, L. – Lisá, L. – Novák, J. – Bureš, M. – Cílek, V. – Hošek, J. – Kočár, P. – Majer, A. – Makowiecki, D. – Cummings, L. S. – Sůvová, Z. – Světlík, I. – Vandenberghe, D. – Nieuland, J. V. – Yost, Ch. L. – Zabilská-Kunek, M. 2013: Raně středověký areál z pohledu ekofaktů – The Early Medieval site at Roztoky. The evidence of ecofacts, *Památky archeologické* 104, 59–147.
- Kuna, M. a kol. 2015: *Archeologický atlas Čech. Vybrané památky od pravěku do 20. století*. Praha.
- Kuna, M. – Profantová, N. a kol. 2005: Počátky raného středověku v Čechách. *Archeologický výzkum sídelní aglomerace kultury pražského typu v Roztokách*. Praha.
- Lissek, P. 2010: 2615 Český Újezd, okr. Ústí nad Labem. Výzkumy v Čechách 2007. Praha, 489–490.
- Nafziger, G. 1994: *Napoleon's Dresden Campaign*. Chicago.
- Neustupný, E. 2007: *Metoda archeologie*. Plzeň.
- Rusó, A. 1988: Příspěvek k poznání slovanské lokality v Chlumci, poloha Horka. Teplice.
- Rusó, A. 1991: Příspěvek k poznání slovanského hradiště v Zabrušanech. Teplice.
- Rusó, A. 1994: Statistické hodnocení keramiky ze Zabrušan a Chlumce - Statistische Wertung der Keramik aus Zabrušany und Chlumec, *Památky archeologické* 85/1, 34–81.
- Rypka, L. 2015: Detektorový průzkum u osady Ždárek, Příspěvky k ústecké vlastivědě, č. 11, 14–19.
- Salač, V. 1997: Význam Labe pro česko-saské kontakty v době laténské (Úvod do problematiky), *Archeologické rozhledy* 49/4, 462–494.
- Salač, V. 2006: O obchodu v pravěku a době laténské především (On trade in prehistory, and especially in the La Tène), *Archeologické rozhledy* 58/1, 33–58.
- Simon, K. – Hauswald K. 1995: Der Kulmer Steig vor dem Mittelalter. Zu den ältesten sächsisch-böhmischen Verkehrswegen über das Osterzgebirge. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 37. Dresden, 9–98.
- Švankmajer, M. 2004: *Čechy na sklonku napoleonských válek*. Praha.
- Uhlíř, L. – Tupý, O. – Sáček, K. 2005: Dodatky ke studii Rakouská armáda. In: Samek, J. (ed.). *Bitva u Slavkova a válka roku 1805. Třebíč*, 518–560.
- Zápotocký, M. 1978: Slovanské osídlení na Ústecku, *Archeologické rozhledy* 30/3, 258–303.

Webové zdroje

- Budínský, P. 2009: Okres Ústí nad Labem. Dostupné na <http://www.muzeum-teplice.cz/archeologicka-sbirka/> [cit. 2016–12–28].
- www.geoportal.cz. [cit. 2016–12–23]. Dostupné z <http://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/>.
- www.mapy.cz. [cit. 2016–12–27]. Dostupné z <http://mapy.cz/zemepisna>.
- www.nahlizenidokn.cuzk.cz [cit. 2016–12–28]. Dostupné na <http://nahlizenidokn.cuzk.cz>.
- www.soalitomerice.cz. [cit. 2016–12–20]. Dostupné z <http://www.soalitomerice.cz/lexikon-obci/>.

Mgr. Aleš Káčerik
Archeo Sever o. p. s.

Mgr. Petr Vágner
Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého